

Musiikintutkimuksen kansallisuus, kansainvälisyys ja ikuinen kielikysymys

Lasse Lehtonen, Tuire Ranta-Meyer ja Meri Kytö

.....

Musiikki-lehti linjaa kirjoittajaohjeissaan, että englanninkielisiä artikkeleita ”voidaan julkaista perustellusta syystä”. Olemme jättäneet tarkoituksella määrittelemättä tarkemmin ”perustellun syyn”, koska emme halua rajata syitä ennakkotapauksin – potentiaalisesti perustellut syyhän elävät tilanteissa ja ajan mukana. Viime vuosien numeroita selatessa on selvää, että valtaosa *Musiikissa* julkaistuista teksteistä on suomenkielisiä ja täten pääosin Suomessa toimivien tai suomalaiseseen musiikkiin erikoistuneiden tutkijoiden kirjoittamia. Aika ajoin nousee kuitenkin esille kysymys siitä, miksei *Musiikissa* voisi julkaista laajemmin englanniksi. Onhan englannista muodostunut kansainvälinen tieteen kieli, ja Suomen musiikintutkimuksesta voi tuntua luontevalta kommunikoida laajemmalle kansainväliselle yleisölle kieltä vaihtamalla.

Juuri englannin kielen valta-asema tieteellisessä julkaisussa on kuitenkin yksi merkittävimmistä syistä siihen, ettei *Musiikki* suosi englanninkielistä julkaisua kuin poikkeustapauksissa. Englanninkielisiä julkaisuja on maailmassa valtavasti – kotimaisilla kielillä ilmestyvä *Musiikki* sen sijaan on maailman ainoa useita kertoja vuodessa ilmestyvä musiikintutkimuksen vertaisarvioitu tiedelehti. Mitä vähemmän tutkimusta julkaistaan suomeksi, sitä heikommin kehittyvät myös suomeksi ajateltu musiikintutkimus ja sen termistö. Tämä taas jähmettää paikalleen niin ajattelua kuin kieltäkin, jotka kummatkin elävät vain aktiivisessa käytössä. Tuskinpa kukaan kirjoittaa tai ajattelee tutkimuksiaan nykypäivänä samoin kuin sadan vuoden takaiset musiikkitieteilijät!

Kotimaisten kielten käyttöä tiedejulkaisuissa suosiva paradigma on laajasti – joskaan ei yksimielisesti – jaettu kansallisella julkaisukentällä. Sitä on pohdittu aika ajoin myös *Musiikin* sivuilla, erityisesti kun aihe on ollut esillä julkisessa keskustelussa (Mantere 2018; Ranta-Meyer et al. 2018). Harmillista tietysti on, että näkökulma ajautuu väistämättä huoleen suomen kielen asemasta ja tarpeesta suojella sitä edistämällä kansallisella kielellä julkaisemista. Huoli on kuitenkin perusteltu. Kuten Pirjo

Hiidenmaa (2003, 54) toteaa: ”Kielet eivät kuole siten, että ne hiljakseen heikkenisivät ja rappeutuisivat elinkelvottomiksi. Ne kuolevat siihen, että niitä ei käytetä. Käyttömahdollisuudet eivät synny ja häviä itsestään, vaan politiikan ja talouden päätökset estävät tai luovat mahdollisuuksia.”

Politiikan ja talouden päätökset kytkeytyvät erottamattomasti siihen, millä kielellä tutkijat haluavat julkaista – tai tarkemmin, millä kielillä julkaisemiseen tutkijoita kannustetaan. Tieteen rahoitusmallit suosivat kansainvälistä julkaisemista, mikä on herättänyt tiedeyhteisössä kiivasta keskustelua jo vuosia, myös Suomen ulkopuolella (ks. esim. Hakulinen 2011; Jauhiainen 2019). Merkittävä ongelmakohta on ”kansainvälisen julkaisemisen” määritelmä, sillä tieteen maailmanlaajuisessa julkaisukentässä asetelma rajaa käytännössä lähes kaikki paitsi englanninkieliset maat tiedejulkaisemisen periferia-alueeksi. Tässä yhteydessä unohtuu turhan helposti, että kieli on tieteellisessä kirjoittamisessa paljon enemmänkin kuin työkalu, jolla jo olemassa olevat, abstraktit ajatukset konkretisoidaan. Ajatuksiahan ei vain ”ilmaista” eri kielillä eri sanoin, vaan ne *muovautuvat* käytetyn kielen ja sen ilmaisukeinojen mukana. Silloin on merkitystä, millä kielellä kirjoittaa ja miten. Muun muassa Auli Hakulinen (2011) onkin verrannut englannin kielen nostoa nykyiseen asemaansa ”itsekolonisaatioon”.

Eikö ”kansainvälisyttä” voi edustaa esimerkiksi suomalaisen musiikkikentän ylijärjaisuutta käsittelevä artikkeli – oli se julkaistu millä kielellä tahansa? Tekeekö lähtökohtaisesti tiedosta yhtään ”kansainvälisempää” se, että se on julkaistu juuri englanniksi? Käytännössähän tämäkin kielivalinta paikallistuu todellisuudessa aina spesifiin kulttuuriseen kontekstiin, vaikka sitä kutsuttaisiinkin harhaanjohtavasti ”kansainväliseksi”. Kuten Pertti Alasuutari (2012) huomauttaa, angloamerikkalaisessa lehdessä julkaiseminen tarkoittaa samalla yhä useammin tutkimusaiheen tarkastelua ”pohjoisamerikkalaisin silmälasein”. Kielivalinta itsessään ei siis tee julkaisusta kansainvälistä. Tiettyjen kielien käyttö vain mielletään harhaanjohtavasti universaaliksi, vaikka ne todellisuudessa kantavat aina mukanaan vuosituhansien aikana muotoutunutta kulttuuriperimää.

Kieli ja tutkimuksen vaikutus

Tieteellinen keskustelu tietysti vaatii lingua francansa, eikä ongelma ole juuri englannin kielen hegemoniassa sinänsä; etuoikeutetulla paikalla ovat aikoinaan komeilleet esimerkiksi latina ja saksa. Ilman jaettua kieltä tutkimus ei sitä paitsi olisi yhtä laajasti tiedeyhteisön tavoitettavissa (olet-

taen, että julkaisu on avoimesti tai muuten helposti saatavilla). Jaetun tieteellisen kielen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun tutkimustulosten leviäminen ympäri maailmaa nopealla vauhdilla on poikkeuksellisen tärkeää. Tästä on saatu tuntevia osoituksia kahden viime vuoden aikana, kun globaali koronavirustutkimus on edistynyt juuri tutkimustulosten nopean saavutettavuuden ja leviävyyden johdosta.

Yhtä oleellista kuin laaja tavoitettavuus on kuitenkin se, että tutkimus tavoittaa yleisön, jolle sillä on aidosti merkitystä. Suomeksi tai ruotsiksi kirjoitettu musiikintutkimuksen artikkeli saattaa siis olla johdannaisvaikutuksiltaan todellisuudessa huomattavasti merkittävämpi kuin sama artikkeli englanniksi kirjoitettuna. Tämä havainto johtaa suoraan toiseen tutkijoita nykypäivänä koskettavaan aihepiiriin: yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen, jota yliopistoilta ja tutkijoilta edellytetään nykypäivänä yhä voimakkaammin. Hankalasti määriteltävän sanaparin merkitysisällöt vaihtelevat konkreettisesta yhteiskunnallisesta vaikutustoiminnasta ja tutkimuksen popularisoimisesta siihen, että tutkimusaiheella itsellään on selvästi yhteiskunnallinen, jopa voimakkaasti yhteiskunnallisesti kantaa ottava ulottuvuus (ks. esim. Muhonen 2015).

Vaikuttavuuden huomioiminen ja pohtiminen ovat ainakin tällä hetkellä oleellisessa asemassa tutkijan toimintaedellytyksissä, sillä merkittävät tutkimusrahoittajat, etunenässä Suomen Akatemia, käyttävät tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta yhtenä rahoituskriteereistään. Suomen Akatemialle (2022) kategoriat liittyvät 1) hyvinvoinnin lisäämiseen taloudellisen toiminnan kautta, 2) päätöksenteon tukemiseen, 3) työelämän tarpeiden rakentamiseen ja 4) ihmisten henkisen kasvun ja sivistyksen tukemiseen. Humanistisella tutkimuksella on sinänsä edellytykset vaikuttaa näistä mihin tahansa, mutta vaikutukset painottunevat tyypillisesti viimeiseen kohtaan.

Mutta miten todentaa tällaista vaikutusta? Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden hankalasta määrittelystä ja erityisesti todentamisesta on käyty vilkkaasti keskustelua aiemminkin, ja siihen liittyvät ongelmakohdat tiedostetaan esimerkiksi Vastuullinen tiede -sivustolla (esim. Muhonen 2021). Keskustelussa yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta kieltä ei yleensä nosteta esille erityisen merkittävänä tekijänä, mutta esimerkiksi Pauliina Raento (2011, 96) näkee nimenomaan kielen tärkeänä osana vaikuttavuutta: ”Kotikielinen julkaiseminen täyttää tutkijoiden yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen tehtävää. Suomalaisella veronmaksajalla on oikeus nauttia kustantamansa tieteellisen työn tuloksista omalla äidinkiellään.”

Toisaalta Reetta Muhonen (2015, 105) pitää suppeana näkemystä, jossa tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ”rajoittuu kirjoittamiseen suomen kielellä”. Kielivalintaa itsessään ei olekaan luontevaa pitää yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittapuuna. Tämä kuitenkin toimii kumpaankin suuntaan: siinä missä suomeksi kirjoitettu tutkimus ei välttämättä takaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta Suomessa, ei englanniksi kirjoitettu artikkelikaan takaa sitä tieteen kansainvälisellä kentällä. Kuten Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2021) asian kiteyttää: ”Monikielinen tiedeviestintä korostaa tieteen tekemistä ja tuloksista viestimistä kielillä, jotka vahvistavat tutkitun tiedon laatua ja tulosten hyödynnettävyyttä”. Merkitystä ei siis ole kielivalinnalla itsellään, vaan sillä, että kieli on valittu oikein.

Suomeksi julkaistu tutkimus mistä tahansa kansainvälisestä aiheesta täyttää helposti kansainvälisyyden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kriteerit. Vaikka jostakin aiheesta olisikin olemassa jo useita englanninkielisiä perusteoksia, kohdennetusti suomalaisyleisölle kirjoitettu julkaisu todennäköisesti tavoittaa yleisönsä ja puhuttelee sitä voimakkaammin kuin käännösteksti. Tällöin toteutuu todennäköisemmin myös niin sanottu yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Tässä yhteydessä onkin helppo allekirjoittaa Louis Clerkin (2020) huomio: ”Kansallisen tiedejulkaisemisen vaaliminen ei [...] tarkoita käpertymistä maan sisälle, vaan dialogia kansallisen ja kansainvälisen tasojen välillä.” Tiedejulkaiseminen suomeksi on siis parhaimmillaan sekä vaikuttavaa että kansainvälistä – eli se täyttää juuri ne määreet, jotka tutkijoille ja tutkimukselle asetetaan.

Musiikintutkimus voi hyvin myös suomeksi

Miten tämä kaikki liittyy musiikintutkimukseen Suomessa? On tietysti itsestään selvää, että myös musiikintutkijat joutuvat jatkuvasti pohtimaan julkaisukieltään. Nuorten tutkijoiden oletetaan kasvattavan ansioluetteloaan englanninkielisillä artikkeleilla kansainvälisesti mahdollisimman paljon siteeratuissa tiedejulkaisuissa. Mutta entä jos tutkimuksen aihe on sellainen, ettei se sovi englanninkielisen tiedekirjoittamisen ja julkaisujen muottiin?

Erityisesti kysymys koskettaa suomalaiseseen musiikkiin erikoistuneita tutkijoita, joiden aiheiden merkitys omassa yhteiskunnallisessa ja alueellisessa kontekstissaan ei itsestään selvästi avaudu kansainväliselle yleisölle. Tätä problematiikkaa on käsitelty aiemmin *Musiikki*-lehdessä Markus Mantere, joka huomauttaa, että arvostetussa englanninkielisessä tiedeleh-

dessä julkaiseminen esimerkiksi edellyttää sellaista aiheen kontekstuaalisointia, joka saattaa lopulta viedä artikkelin sisällöstä valtaosan (Mantere 2018, 122–123). Jo tästä tilanteesta johtuen kaikki tutkimusaiheet eivät välttämättä kuulu tai sovi angloamerikkalaisten musiikintutkimuksen julkaisujen käsiteltäväksi. Tämä ei tee tutkimuksesta tai itse tutkimusaiheista yhtään vähemmän tärkeitä. Se vain kertoo angloamerikkalaisen tutkimuskentän prioriteeteista, jotka luonnollisesti poikkeavat suomalaisista.

Näiden havaintojen myötä palaamme *Musiikki*-lehden kielipolitiikkaan. Avoin verkkojulkaisu takaa saavutettavuuden mistä päin maailmaa tahansa, mutta lehti palvelee ennen kaikkea Suomen musiikintutkimuksen kentästä kiinnostunutta lukijaa. *Musiikki* on sitoutunut laadukkaaseen julkaisemiseen ja asianmukaiseen vertaisarviointiprosessiin, jonka seulan läpäisevät ainoastaan tieteelliseltä merkitykseltään ja laadultaan riittävän korkeatasoiset artikkelit. *Musiikissa* julkaistaan siis jatkossakin kansainvälistä ja vaikuttavaa tutkimusta – pääasiassa kotimaisilla kielillä.

Kansainvälisyys ja useiden eri kieli- ja kulttuurialueiden tutkiminen kietoutuvat yhteen myös tämänkertaisessa *Musiikki*-lehden numerossa. Heikki Uimonen tarkastelee taustamusiikkiliiketoimintaa Suomessa ja nostaa esille sen taloudellisen ja työllistävän vaikutuksen, toimintalogiikan, sen parissa toimivien taustaoletukset ja koetut ongelmat. Hänen mukaansa taustamusiikkiyritysten työntekijöiden toimijuus on hankalasti erotettavissa siitä kulttuurista, ajasta ja tilasta, missä musiikkia faktisesti kuullaan ja kulutetaan, vaikka yritysten palvelut ja musiikkisisällöt on rakennettu kansainvälisten bisneskonseptien mukaisiksi. Anna Peltomäki puolestaan on tutkinut Olavi Virran muistomerkkihanketta kulttuuriperintöprosessina, jossa kohdehenkilön elämäntyöstä ja muistosta tuotettiin abstraktin monumentaaliveistoksen avulla populaarimusiikin kulttuuriperintöä. Kyseessä oli tapahtumasarja, jossa menneisyyden jälki tunnistettiin ja tuotettiin todisteeksi tuosta menneisyydestä.

Arja Kastisen artikkeli on esimerkki muusikkolähtöisestä tutkimuksesta, mutta havainnollistaa erinomaisesti suomen kielellä julkaisemisen merkitystä. Keskiössä on vanhan karjalaisen kanteleimprovisaation eli ”oman mahdin soiton” olemus, jota käsitellään 1800- ja osin 1900-luvulla eläneen kanteleensoittajan, suomalaisen sivistyneistön keskuudessa kuuluisaksi tulleen ja eräänlaista myyttistä muinaisuutta heille edustaneen Pedri Shemeikan kautta. Pyrkimyksenä on kirjallisten lähteiden avulla saada tietoa ja eräänlaisen kokeellisen arkeologian kautta rekonstruoida tuota vuosisataista kanteleella soitettua improvisoitua musiikkia.

Pekingin konservatoriossa musiikintutkimuksen maisterintutkiminnon tehnyt Xinjie Chen puolestaan väitteli saamelaismuusikoista Helsingin

yliopistosta englanniksi – oiva muistutus siitä, että Suomessakin musiikin-tutkimusta tehdään eri kielillä ja eri yleisöille kohdistettuna. Tuire Ranta-Meyer on taas arvioinut Sibelius-Akatemian julkaisusarjassa ilmestynyttä englanninkielistä kirjaa, jonka näkökulmana on Richard Wagnerin pohjoismaiset vaikutteet ja vaikutukset.

Lopuksi meillä on ilo ilmoittaa, että *Musiikin* päätoimittajatiimi on kasvanut jälleen kolmihenkiseksi: tästä numerosta alkaen uutena päätoimittajana aloittaa monipuolinen ja kokenut musiikintutkija, FT, dosentti Meri Kytö. Lämpimästi tervetuloa mukaan toimittamaan *Musiikkia!*

Lähteet

- Alasuutari, Pertti. 2012. ”Onko yhteiskuntatiede kansallista?” *Aikalainen*, 5.6.2012.
- Clerk, Louis. 2020. ”Juhlapuheista aitoon kansainvälisyyteen”. Tark. 30.3.2022. <https://blogit.utu.fi/utu/2020/10/06/juhlapuheista-aitoon-kansainvalisyteen/>
- Hakulinen, Auli. 2011. ”Globalisointi vai kolonisointi?” Tark. 30.3.2022. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/blogiarkisto/auli_hakulinen?5392_m=8283
- Hiidenmaa, Pirjo. 2003. *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- Jauhiainen, Ilmari. 2019. ”Keskustelua kansallisilla kielillä julkaistavien tiedelehtien avoimuudesta”. Tark. 30.3.2022. <https://avoointiede.fi/fi/ajankohtaista/keskustelua-kansallista-kielilla-julkaistavien-tiedelehtien-avoimuudesta>
- Mantere, Markus. 2018. ”Millä kielellä tutkia musiikkia?” *Musiikki* 48 (3–4): 121–123.
- Muhonen, Reetta 2015. ”Yhteiskuntatieteet ja tutkimuksen moninainen vaikuttavuus”. Teoksessa Vastuullinen ja vaikuttava: *Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2015:13, 99–116.
- Muhonen, Reetta 2021. ”Tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnin haasteet”. Tark. 30.3.2022. <https://vastuullinentiede.fi/fi/jatkokaytto/tutkimuksen-yhteiskunnallisen-vaikuttavuuden-arvioinnin-haasteet>
- Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta 2021. ”Podcast: Tieteen parhaaksi, monikielisesti”. Tark. 30.3.2022. <https://tjnk.fi/fi/ajankohtaista/podcast-tieteen-parhaaksi-monikielisesti>
- Suomen Akatemia 2022. ”Tutkimuksen vaikuttavuus”. Tark. 30.3.2022. <https://www.aka.fi/tutkimusrahoitus/hae-rahoitusta/nain-haet-rahoitusta/ohjehakemisto/tutkimuksen-vaikuttavuus/>
- Raento, Pauliina. 2011. ”Julkaiseminen kotikielillä edistää kansainvälistä uraa” *Terra* 123 (2): 96–97.
- Ranta-Meyer, Tuire, Milla Tiainen ja Ari Poutiainen 2018. ”Kieli keskellä”. *Musiikki* 47 (4): 3–8.